

CÂTEVA ASPECTE PRIVIND ÎNVĂȚĂMÂNTUL MINORITAR DIN TRANSILVANIA ÎNTRE 1918—1940

VIRGIL PANA

Pentru o bună înțelegere a evoluției și orientării învățământului minoritar din Transilvania în timpul celor 20 de ani de suveranitate românească care au precedat Diktatul de la Viena, se impune mai întâi examinarea situației acestuia sub regimul maghiar, de la Dualism până la Marea Unire. Acest succint „remember“ apare cu atât mai necesar cu cât permite definirea a două concepții și a două tipuri de organizări diferite, precum și compararea scopurilor urmărite cât și a rezultatelor obținute.

Înainte de anul 1867 întregul învățământ din Ungaria era organizat pe baze pur confesionale. Comunitățile religioase întrețineau și conduceau școli de toate gradele : primare, secundare și superioare. Doar în mod excepțional, un foarte mic număr de școli primare erau întreținute de către comune. Dar această formulă nu putea și nu poate duce pe nimeni, în eroare prin simplitatea sa. Bisericele celor trei culte maghiare — romano-catolic, reformat și unitarian — au fost tot timpul puternic susținute și dotate de către regii Ungariei, și de către clasa nobiliară, care își însușea în felul acesta atribuțiile statului.

Cu toate că rolul cultural al Bisericii românești cu cele două confesiuni ale sale era dificil de realizat din cauza sărăciei populației, aproape în întregime rurală, s-au creat totuși un mare număr de școli populare. Mult mai dificil a fost în domeniul învățământului secundar. Cu toate sacrificiile eroice ale populației românești, fără nici un sprijin din partea autorităților maghiare, românii nu și-au putut creea mai mult de patru licee — la Blaj, Beiuș, Brașov și Năsăud — și un gimna-

ziu la Brad, pentru o populație românească care se ridica la aproape 3 000 000 locuitori. În ceea ce privește învățământul superior românesc acesta a rămas tot timpul o dorință de domeniul anticipației.

Dacă trebuie insistat asupra învățământului confesional, acest lucru se datorează și faptului că propaganda maghiară atribuia existența școlilor confesionale din Transilvania generozității statului maghiar. Ori, realitatea a fost cu totul alta : fiecare confesiune, din momentul în care era recunoscută, oricare ar fi fost limba sa liturgică, avea dreptul să întrețină și să conducă școli pe cheltuiala credincioșilor.

Anul 1868 a adus cu sine o mare reformă școlară : crearea școlilor de stat în vederea completării învățământului exclusiv confesional de până atunci. Legea școlară XXXIII din acel an, datorată unui eminent om de stat, baronul Iosif Eötvös, afirma egalitatea în drepturi a naționalităților enunțând că fiecare elev va fi instruit în limba sa maternă, statului revenindu-i datoria să vegheze ca cetățenii fiecărei naționalități, care reprezintă o anumită pondere în structura socială, să se poată instrui în propria sa limbă, până la nivelul universitar (art. 17 și 58).

Dar evenimentele politice care au urmat dualismului austro-ungar au fost decisive pentru soarta învățământului minoritar din Transilvania sub regimul maghiar. Crearea unui nou stat ungar i-a pus pe conducătorii acestuia în fața unei drame a structurii sale etnice greu de rezolvat. Ungurii se aflau în minoritate în fața unei majorități formată din românii, germanii, slavi, etc. Pentru a ieși din această situație delicată nu existau

decât două soluții. Cea mai indicată ar fi fost conceperea unui stat ungar pe baze federative. Cealaltă implica o modificare a structurii etnice prin asimilarea popoarelor de rase diferite. Deoarece a doua dintre aceste soluții a fost aleasă, a început să fie pus în aplicare un adevărat program de maghiarizare prin mijloace școlare.

Această politică a debutat în anul 1875 sub noul regim „constituțional” al lui Coloman Tisza, supranumit „distrugătorul de naționalități”. Devenind factor capital în Monarhia habsburgică ca urmare a Pactului dualist din 1867, Ungaria era convinsă că venise timpul să-și concretizeze visele romantice de altă dată : maghiarizarea cu forța și prin toate mijloacele a popoarelor care trăiau alături de unguri, pentru a crea o națiune unică și puternică în stare să formeze, în final, o monarhie complet independentă. Începând cu anul amintit toate partidele politice din Ungaria au adoptat formula „*statului național unitar maghiar*” abandonând concepțiile liberale ale lui Francisc Deak și Iosif Eötvös formulate în faimoasa *Legea a naționalităților*, promulgată în 1868. Doar așa credeau politicienii maghiari că se putea crea între Carpați și Dunăre un bloc puternic capabil prin unitatea sa culturală și de sentimente, să reziste tuturor influențelor exterioare, mai ales din partea popoarelor învecinate, cu același caracter etnic ca și supușii unguri. Bazându-se pe Pactul dualist, apoi pe Tripla Alianță și în special pe forța Germaniei, ungurii se simțeau destul de puternici pentru a pune pe primul plan realizarea principalului lor obiectiv interior : asimilarea popoarelor ne-maghiare și întărirea elementului maghiar, atât de slab numericeste ; ei ar fi format astfel un popor unitar, de o singură limbă și de o singură cultură.

Principalul obstacol în opera de maghiarizare l-au constituit școlile confesionale a căror limbă de învățământ era alta decât cea maghiară. Cu toate că legea școlară din 1868 nu a fost abrogată, legile școlare care s-au succedat, îndeosebi cele din 1879, 1891, 1893 și 1907 cuprindeau reglementări atât de drastice în privința programelor cât și a condițiilor materiale încât, pur și simplu, articolele din Legea

școlară din 1868 cât și cele din Legea naționalităților deveneau inoperante.

Politica școlară maghiară și-a găsit expresia cea mai înaltă în reformele lui Trefort (Legea VIII — 1879) și Apponyi.

Legea Trefort introducea în toate școlile primare de orice categorie, studiul obligatoriu al limbii maghiare, impunând numirea pe catedre doar a învățătorilor care cunoșteau această limbă. Statul fixa apoi un salariu minim care, de regulă, nu se putea asigura de către cei care întrețineau școlile. În această situație Ministerul intervenea cu subvenții dar, în același timp, își rezerva dreptul de a numi și disciplina corpul didactic, putând merge până la închiderea școlilor confesionale. În locul acestora erau deschise școli de stat cu limba de predare maghiară, chiar dacă în localitatea respectivă nu se găsea un elev de naționalitate maghiară.

În timpul ministeriatului lui Albert Apponyi, campania de maghiarizare a atins punctul culminant. Învățătorii școlilor confesionale au devenit *funcționari publici*, obligați printr-un jurământ să se conformeze prescripțiilor legii. Limba maghiară devenea obiect principal și obligatoriu de învățământ, care trebuia predată între 13 și 39 de ore pe săptămână¹.

În aceste condiții, cu o asemenea extensie a studiului limbii maghiare, limba maternă a elevilor trebuia în mod forțat neglijată. Școlile confesionale deveniseră ele însele, prin forța împrejurărilor, adevărați agenți de răspândire a limbii și a culturii maghiare ; cele care nu puteau îndeplini acest program erau închise de către autorități.

Dacă comparăm cifrele totale din anele I (anul 1880) și II (anul 1914) constatăm următoarele :

— în 34 de ani numărul școlilor primare de limbă română a scăzut de la 2750 la 2170 ; pe de altă parte cele 394 școli bilingve semnalate în Anexa I au dispărut complet ; prin urmare școala românească a pierdut 976 unități, adică 30,98 la sută ;

— în ceea ce privește școlile săsești de limbă germană situate în regiunea dintre Mureș, Tisa și Dunăre, în anul 1880, în șase districte, ființau 124 școli de lim-

¹ G. Sima, *Școala românească din Transilvania și Ungaria*, București, 1915, pp. 19—20.

bă germană și 174 școli bilingve, adică 298 unități ; în 1914 nu mai existau decât 34 școli de limbă germană, iar cele bilingve dispăruseră în totalitate ; deci o pierdere de 264 școli ,adică 88,59%.

— șvabii din Crișana și Maramureș aveau în 1880 un număr de 5 școli de limbă germană și 25 școli bilingve ; în anul 1913/1914 nu le mai rămăseseră decât 2 școli de limbă germană, adică o pierdere de 90% ;

— slovacii aveau în 1880, 51 școli de limbă slovacă și 41 de școli bilingve ; în 1913/1914 le mai rămăseseră doar 10 școli de limbă slovacă, pierzând deci 82, adică 89,12% ;

— rutenii aveau în 1880, 68 școli de limbă ruteană și 84 școli bilingve ; în 1913/1914 mai aveau în total doar 35 de școli ; o pierdere deci de 117 unități școlare, adică 76,18 %.

În această perioadă (1880—1914) numărul școlilor ungurești din aceste regiuni crescuse de la 1334 la 2801, deci cu peste 100 de procente.

Dacă în 1880, din cele 1334 de școli de limbă maghiară, doar 144 fuseseră create de stat, celelalte fiind confesionale sau comunale, în 1914, din cele 2801 școli maghiare 1663 erau de stat, și acest lucru în regiuni cu majoritate ne-maghiară².

Cifrele oficiale cât și declarațiile personalităților maghiare demonstrează fără nici o urmă de îndoială progresul înregistrat de politica maghiară de învățământ în Ungaria și Transilvania, înainte de primul război mondial.

Referindu-se la Nordul Ungariei locuit de germani și de slovaci, Ferencz Halasz spunea :

„Întreaga regiune este câștigată pentru maghiarizare datorită numărului mare de școli de stat“.

„Nu numai că școala de stat apără minoritatea maghiară dar ea maghiarizează și tineretul german și slovac“.

„Comuna Berezna a fost maghiarizată datorită școlii“.

Vorbind despre români, autorul maghiar, fost secretar de stat la Instrucțiunea publică, afirma :

² Augustin Caliani, *L'enseignement minoraire en Transylvanie (I)*, în *Revue de Transylvanie*, t. I, nr. 2, 1934, p. 164.

„Maghiarizarea celor 30—40 000 de valahi din Valea Crișului Repede cu ajutorul școlilor de stat existente nu mai este o chestiune de lungă durată. Școlile create în comunele cu naționalități obțin rezultate notabile în ceea ce privește răspândirea limbii maghiare : de exemplu școala de stat din Tarna-Mare deschisă în 1879, a maghiarizat în așa fel populația valahă și ruteană a comunei, astfel că toată lumea de astăzi vorbește acolo limba maghiară“.

Printre numeroasele cazuri amintite de același autor ca probe ale progresului deznaționalizării printroromâni, iasă în evidență unul cu caracter tipic ; este vorba de comitatul Hunedoara, care înainte era aproape românesc : „Copiii minerilor de la minele de cărbuni care frecventează școlile de stat se declară unguri. și aceasta începând cu prima generație“³.

Efectele acestei campanii de maghiarizare cu ajutorul școlilor de stat ungurești reiese, destul de clar, după părerea lui Halasz și din constatarea următoare : în timp ce la recensământul din 1890 ungurii reprezentau cu greu 48,5% din populația totală a Ungariei, în 1900 ei atingeau o proporție de 51,4 % (împreună cu evreii și țiganii), devenind astfel națiune majoritară.

Unul dintre marii campioni ai maghiarizării a fost Albert Berzeviczy, ministru al Cultelor și instrucțiunii publice în guvernul prezidat de Istvan Tisza, începând cu toamna anului 1903. Dominat de aceeași ideologie politică ca și contemporanii săi, acesta era perfect adaptat la curentul șovin declanșat de predecesorii săi, dându-i o nouă și mai largă dezvoltare.

Începând cu primul său an de ministriat, Albert Berzeviczy s-a grăbit să întocmească un proiect de lege privind reorganizarea completă a școlii. Ideea dominantă, care avea să stea la baza legii Appony din 1907, se poate rezuma într-un singur cuvânt : *maghiarizarea*.

Noutatea față de legislația școlară anterioară se găsea în art. 14 care dispunea că, dacă într-o școală primară ne-maghiară se găseau numai 20 de elevi maghiari sau dacă numărul elevilor maghiari reprezenta 20% din totalul elevilor înscriși,

³ Halasz Fr., *Allami népoktatás*, Budapest 1902, p. 86, 106 și 114.

limba de învățământ trebuia să fie maghiară. Părând a face o concesie, ultimul aliniat al aceluiași articol prevedea că în școlile frecventate și de elevi nemaghiari și care nu vorbeau limba maghiară, „patronii“ sau protectorii acestor școli vor urmări ca aceștia să fie instruiți, *în măsura posibilului*, în limba lor maternă. Rafinamentul redactării acestui text era doar un praf aruncat în ochii străinătății. *În măsura posibilului* — a fost formula caracteristică ipocrizei întregii legislații maghiare, formulă echivalând tot timpul în practică cu o imposibilitate, deoarece nici o statistică nu a înregistrat vreodată o singură școală de stat maghiară cu o altă limbă de predare⁴.

Referindu-se la legea Appony din 1907, Gustav Gratz, viitor ministru al afacerilor externe al Ungariei de după 1918 și figură binecunoscută pe plan internațional, declara în ședința din 24 aprilie 1907 a Adunării deputaților: „Acest proiect prezintă pericole grave și capitale pentru toate minoritățile care întrețin școli... Părerea noastră, după cum se știe, este că scopul urmărit de acest proiect nu va fi niciodată atins. *Așa cum se prezintă lucrurile, trebuie să recunoaștem că noi punem astfel ștreangul pe gâtul tuturor instituțiilor care nu sunt de stat*“⁵.

Demnă de reținut este și mărturia ipocrită a contelui Istvan Tisza făcută în momentul când acesta căuta o împăcare cu românii din Transilvania pentru a determina Regatul României să rămână de partea Puterilor Centrale.

În calitate sa de prim ministru, acesta ținea să declare în ședința din 6 martie 1914 a Adunării deputaților că la Ministerul Instrucțiunii publice domnea un șovinism excesiv îndreptat împotriva școlilor confesionale, amintind de metodele închiderii școlilor minoritare confesionale sub pretextul că localurile acestora nu corespundeau exigențelor învățământului, pentru a instala, după aceea, în aceleași clădiri, școli maghiare de stat.

Ca urmare a măsurilor amintite și de premierul maghiar, conform statisticilor o-

ficială maghiară, în anul 1918, românii, care reprezentau 53,8 % din întreaga populație a Transilvaniei aveau numai 47,7% din totalul școlilor primare; germanii cu 10,8% din întreaga populație aveau 5,3% din totalul școlilor primare, în timp ce ungurii cu 31,6% din întreaga populație dețineau 48,4% din totalul școlilor primare; sau sub o formă și mai frapantă, maghiarii aveau o școală pentru 500 de locuitori, în timp ce românii le revenea una pentru 1238 de locuitori.

Ștreangul de care vorbea Gustav Gratz s-a înfășurat și mai nemilos de gâtul minorităților în timpul primului război mondial, pentru a-i sugruma complet pe români, în 1917. Tristul merit i-a revenit tot contelui Apponyi care a decis imediat după retragerea armatei române din Transilvania, crearea unei „zone culturale“ la frontiera de sud-est pentru „a apăra țara împotriva pătrunderii oricărui spirit de atracție spre țara vecină“. Toate școlile românești din județele care se învecinau cu Regatul României urmau să fie desființate și înlocuite cu 1600 de școli primare și 800 școli froebeliene, toate maghiare și de stat. Doar desfășurarea ulterioară a evenimentelor a împiedicat acest triumf⁶.

În ceea ce privește învățământul secundar din Transilvania politica, metodele și rezultatele au fost aceleași. Dacă opresiunea nu putea fi exercitată pe de-a întregul ei împotriva școlilor primare, ea pare, în schimb, cu toată greutatea asupra celor secundare, mergând până la anihilarea acestora.

În 1880, în regiunile indicate de cele 2 anexe, adică în Transilvania de azi, situația se prezenta în felul următor :

1 *Instituții școlare secundare de limbă maghiară, create și întreținute de stat și confesionale* ; 76 din care :

a *De stat* :

— 6 licee „reale“ (Arad, Deva, Oradea, Odorheiu-Secuiesc, Panciova, Timișoara)

— 2 licee clasice (Biserica Albă, Sibiu)

— 1 școală secundară de fete (Sighețul Marmăției)

⁴ *Un champion de la magyarisation: Albert Berzeviczy în Revue de Transylvanie*, 1935—1936, t. II, p. 548.

⁵ Idem, p. 559.

⁶ Lazăr Triteanu, *Școala noastră (1850—1916). Zona culturală*, Sibiu, 1919, p. 58.

— 5 școli civile (Făgăraș, Turda, Panciova)

— 6 școli normale (Cluj, Deva, Cristur, Zalău)

b *Comunale* : 1 liceu și 1 gimnaziu

c *Confesionale* :

— 19 licee clasice (11 romano-catolice, 7 evanghelice, 1 unitarian)

— 11 gimnazii (5 romano-catolice, 2 evanghelice, 2 unitariene)

— 12 școli normale (6 romano-catolice, 2 armean-catolice, 2 evanghelice, 2 unitariene)

2 *Instituții școlare secundare cu limba de predare germană* : 12 (5 licee, 2 gimnazii, 5 școli normale)

3 *Instituții școlare secundare cu limba de predare română* : 11 (3 licee confesionale, 1 gimnaziu confesional, 5 școli normale)⁷.

În 1914, în cele 23 de județe care au fost alipite României în virtutea Tratatului de la Trianon, învățământului secundar se prezenta în felul următor :

a *Școli secundare de stat confesionale și particulare de limbă maghiară* : 211 din care :

a *Școli de stat și comunale* :

— 23 licee clasice și „reale“

— 7 școli secundare de fete

— 9 școli normale

— 85 școli civile

— 10 școli superioare de comerț.

b *Școli confesionale și particulare* :

— 22 licee clasice

— 15 școli normale

— 6 școli superioare de comerț (3 confesionale și 3 particulare).

— 2 școli superioare de fete

— 30 școli civile (27 confesionale și 3 particulare)

— 2 gimnazii de fete

c *Școli secundare de limbă română* : 19 (4 licee, 8 școli normale, 1 școală de comerț, 2 gimnazii și 4 școli civile)⁸.

⁷ Aug. Caliani, *op. cit.*, p. 166.

⁸ *Idem*, p. 167.

Din cifrele expuse mai sus se poate constata cu ușurință că românii erau aproape excluși de la învățământul secundar de limbă română care, printre altele, avea menirea de a pregăti clasa de mijloc. Singurele școli în care românii erau ceva mai bine reprezentați — deși într-un număr inferior față de proporția lor în contextul populației din Transilvania — erau școlile normale care pregăteau învățătorii, instituții întreținute cu prețul unor uriașe eforturi de către comunitățile religioase.

Aceste cifre mai demonstrează că între anii 1880 și 1914, politica școlară maghiară și-a continuat cu perseverență scopul. Statul maghiar continua să înființeze și să susțină licee mai ales în regiunile alogene : în Făgăraș (unguri 6 466, alogeni 87 672 din care 84 346 români) ; în comitatul Someș (unguri 87 000, alogeni 143 000) : în comitatul Turda (unguri 44 000, alogeni 13 000) : în comitatul Caraș-Severin (unguri 33 787, alogeni 432 360, din care 336 082 români) : în comitatul Hunedoara (unguri 52 000, alogeni 288 000) etc.

Ca urmare a politicii de exclusivism național, autoritățile școlare ungurești au făcut tot ce le-a stat în putință pentru a-i împiedica pe minoritari să înființeze școli secundare. ba mai mult, le-au distrus și pe cele existente. Numai așa se poate explica faptul că într-una din puținele școli românești, la liceul din Beiuș, limba maghiară a fost impusă ca limbă de învățământ în clasele cursului superior, în timp ce la Brad, a fost chiar interzisă creerea unui asemenea curs, instituția școlară românească fiind obligată să rămână un simplu gimnaziu. Încet, dar sigur, și celelalte școli românești au avut aceeași soartă.

Opinia publică maghiară a aprobat în întregime această politică. Toți maghiarii, de la muncitor la ministru, aveau același ideal pe care îl serveau umilind, sfidând și distrugând tot ceea ce era legat de demnitatea altor naționalități : conștiința de rasă, limba și cultura națională. Nimic nu poate fi mai concludent, în acest sens, decât cuvintele adresate de Dezider Banf-

fy, fost prim ministru, șefilor preoțimii reformate din județul Trei Scaune : „*Fericirea mea nu va fi completă decât atunci când în toate școlile și în toate bisericile din Ungaria ne vom ruga lui Dumnezeu în ungurește, când toate școlile vor fi maghiare. Cine este inamicul acestei idei nu are ce căuta pe pământ Ungariei. Aceasta va fi adevărata Renatere, care va face Ungaria ungurească*”⁹.

Înainte de a încerca o analiză, fie și sumară, a învățământului minoritar din Transilvania după Marea Unire, nu lipsită de interes cred eu, este și referirea la un document maghiar din anul 1917 din care se desprindea cu certitudine o nouă politică vis-à-vis de minoritățile din Ungaria (și în special a românilor din Transilvania) în situația în care Transilvania ar fi rămas, și după anul 1918, încorporată în statul ungar.

După cum este bine știut, începând cu anul 1910, guvernul maghiar a inițiat o serie de convorbiri cu liderii politici români din Transilvania în vederea unei reconcilieri între unguri și români. Întrerupte de mai multe ori, aceste discuții au fost reluate în preajma primului război mondial, cu un scop bine definit : de a consolida alianța între Regatul României și Puterile Centrale, din blocul cărora făcea parte și Ungaria. Dar în momentul intrării României în război alături de Antantă, Conte Istvan Tisza, șeful guvernului maghiar și-a aruncat masca descoperindu-și adevărata față. În discursul pronunțat în Camera maghiară, în 19 ianuarie 1917, acesta preconiza o politică din ce în ce mai violentă la adresa românilor transilvăneni :

„De aici înainte știm perfect ce vor cere din Ungaria de Nord și ceea ce au vrut românii din Transilvania ; *trebuie, deci, ca guvernul, prin activitatea sa, cât și pe cale legislativă, să ia fără întârziere toate măsurile necesare pentru a pedepsi cu o severitate draconică și să facă imposibilă toată mașinațiunea destinată să-i antreneze pe românii din Transilvania...* Nu este îndeajuns să întărim severitatea codului penal. Trebuie introduse, prin legi măsuri de natură politică și polițienească... *În domeniul cultural trebuiesc puse*

la dispoziția guvernului armele necesare pentru a ne apăra în mod corespunzător împotriva otrăvurilor ce ne sunt injectate”¹⁰

Cu întocmirea unui program de acțiune în vederea politicii de urmat față de români a fost însărcinat magnatul transilvănean, contele Ștefan Bethlen. La 3 martie 1917, acesta pronunța un discurs care îi pune în evidență intenția de a stabili un program concret privind distrugerea elementului românesc din Transilvania. După părerea sa, guvernele maghiare din ultimii 40 de ani se făceau vinovate de o serie de neglijențe, printre care cea mai mare era aceea că nu s-au luat măsuri destul de curajoase pentru a se asigura supremația elementului maghiar, care se afla în inferioritate numerică. ¹

Programul politic care urma să fie aplicat în Transilvania, în cazul unei victorii a Puterilor Centrale, este cuprins în Memoriul tipărit cu multă discreție la 14 iulie 1917. Deși acest memoriu a fost declarat operă a mai multor oameni politici maghiari din Transilvania, care formulau pretenții și deziderate în atenția politicianilor care conduceau Ungaria la acea epocă, este evident că în fruntea lor se situa contele Bethlen, unul dintre viitorii apostoli ai revizionismului ungar.

Conținutul acestui memoriu este deosebit de interesant deoarece el prefigura un viitor regim juridic pentru românii din Transilvania, în cazul în care Marea Unire nu ar fi fost posibilă. Scopul noii politici a Ungariei în privința minorităților era modificarea proporțiilor etnice în Transilvania. Măsurile preconizate erau de două feluri : unele destinate micșorării numărului populației românești, măsuri ce țineau de competența puterii executive și legislative, iar celelalte vizau întărirea elementului maghiar din Transilvania prin : colonizări de noi elemente maghiare ; favorizarea creșterii naturale a populației maghiare și germane ; asimilarea românilor de către unguri ; apărarea „insulelor” maghiare împotriva pericolului deznaționalizării ; favorizarea sistematică a emigrării românilor transilvăneni spre Vechiul Regat.

¹⁰ Silviu Dragomir, *La Hongrie et le problème de la Transylvanie*, în *Revue de Transylvanie*, 1934, t. I, nr. 3, p. 335.

⁹ *Idem*, p. 168.

Unul dintre capitolele Memoriului se ocupa de învățământ și de viața ecleziastică, domeniu în care guvernării de la Budapesta dispuneau de o bogată experiență deoarece, după câteva zeci de ani mai ales școala și Biserica fuseseră victimele politicii de maghiarizare. Programul cuprindea 13 puncte, dintre care cele mai importante erau :

1 Școlile confesionale românești din partea orientală a țării — adică din Transilvania — urmau să devină școli de stat, învățământul religios urmând să se facă în limba maghiară ;

2 Învățământul normal urma să devină învățământ de stat, adică unguresc ;

3 Urma să fie reorganizată inspectia școlară ; în fiecare circumscripție era propusă înființarea de inspectorate școlare, cu rolul de a exercita un control sever ;

4 Controlul de stat în școlile secundare „valahe“ urma să fie întărit ; statul urma să își asume dreptul de numire și de confirmare a unei părți din corpul didactic, având și dreptul de disciplinare și suspendare ;

5 Instituțiile teologice (ortodoxe și greco-catolice) urmau să fie încadrate în Universități maghiare având decani numiți de către stat ;

6 În toată Transilvania urmau să fie înființate grădinițe de copii cu predare în limba maghiară ; frecventarea acestora devenea obligatorie ¹¹.

Programul contelui Bethlen obținuse, la vremea respectivă, adeziunea întregii lumi oficiale maghiare. Trebuia doar realizat. A lipsit numai timpul deoarece preparativele fuseseră făcute în toate direcțiile.

ÎNVĂȚĂMÂNTUL MINORITAR DIN TRANSILVANIA ÎNTRE 1918—1940.

Prin Unirea Transilvaniei cu Vechiul Regat, statul român îngloba un important număr de naționalități alogene care au creat o problemă aproape necunoscută până atunci de România. Totuși această chestiune minoritară nu era la fel de gravă ca în fosta Ungarie, deoarece în momentul Unirii, românii, națiune predominantă, constituiau o majoritate zdrobitoare în întreaga țară, reprezentând mai

mult de trei sferturi din populație, restul revenind minorităților etnice. Dintre acestea, minoritatea maghiară, cea mai importantă din punct de vedere numeric, reprezenta în acea perioadă doar 10% din totalul populației.

Dacă luăm în considerare doar teritoriile aflate înainte de Unire sub stăpânirea maghiară, conform recensământului din 1930, populația românească reprezenta 57,8% față de 24,4% cât reprezentau maghiarii.

Prin urmare, populațiile alogene nu reprezentau, pentru români, un pericol identic cu acela care i-a determinat pe maghiari să adopte o politică școlară de deznaționalizare. Această circumstanță, alături de o concepție cu totul diferită privind obligațiile față de stat, au determinat guvernele românești să instituie, în beneficiul minorităților, condiții de existență inspirate din respectul față de limba, religia și cultura acestora.

În afară de grija pentru însușirea și cultivarea limbii de stat, ca instrument comun de înțelegerea între toți cetățenii români, autoritățile românești au lăsat tuturor minorităților naționale întreaga libertate în organizarea învățământului minoritar, ca și dreptul de a-și folosi și cultiva limba maternă, în limite compatibile cu viața unui stat organizat.

Liberalismul statului român în materie de politică școlară vis-à-vis de minorități s-a concretizat în mod evident în principiile și directivele date de către Consiliul Dirigent, primul organ administrativ al Transilvaniei libere, care și-a asumat, în mod provizoriu, începând cu 1 Decembrie 1918, conducerea celor 25 de județe desprinse din Ungaria.

Consiliul Dirigent a aplicat onest și integral legea maghiară privind egalitatea în drepturi a naționalităților, prin Decretul Nr. 1 din 27 ianuarie 1919. Privitor la școli, textul acestui Decret hotăra :

Art. 4 — „În școlile comunale, confesionale și particulare limba de învățământ este fixată de către cei care întrețin școala.

În școlile primare de stat, învățământul se face în limba majorității locuitorilor comunei ; pentru minorități se vor institui clase paralele, în limba acestora,

¹¹ *Idem*, p. 346 sqq.

dacă există un număr de elevi suficient pentru o normă de învățător.

În școlile secundare de stat, învățământul se va face în limba majorității locuitorilor din județ.

În învățământul superior se va folosi limba majorității locuitorilor regiunii ¹².

Acest Decret nu rezolva decât în principiu problema limbii de învățământ în școli, mai mult cu scopul de a calma spiritele agitate; în realitate el nu a putut fi aplicat în anul școlar 1918/19 din motive de ordin tehnic, chiar și în localitățile cu populație exclusiv sau în majoritate românească. deoarece, printre cele câteva mii de învățători unguri, cu greu 1% dintre aceștia știau să scrie și să citească în limba română. În aceste condiții, în anul școlar amintit a fost menținută vechea organizare școlară maghiară cu scopul de a evita inconvenientele pe care le-ar fi întâmpinat elevii trecând brusc de la un regim școlar la altul. Prin urmare, Circulara Nr. 7 din 22 decembrie 1918, invita întregul personal didactic din școlile de stat să rămână în funcție și să-și îndeplinească sarcinile conform noilor dispozițiuni :

— istoria și geografia Ungariei se înlocuiau, în școlile primare de stat, cu istoria românilor și geografia ținuturilor locuite de aceștia ;

— elevii români erau dispensați de studiul limbii maghiare ;

— 20 de ore pe săptămână urmau să fie consacrate limbii române, doar pentru elevii români care fuseseră dispensați de studiul limbii maghiare.

Pentru a ușura profesorilor din școlile minoritare predarea limbii române, a istoriei și geografiei, Consiliul Dirigent a organizat, în anul 1919, cursuri de vară gratuite la Brașov.

Singurul lucru care a fost cerut tuturor membrilor corpului didactic minoritar a fost jurământul de fidelitate față de statul român. Deși Tratatul de Pace cu Ungaria nu fusese încă semnat, acest lucru se impunea dată fiind situația tulbură din Transilvania și Ungaria ca urmare a revoluției din toamna anului 1918.

¹² *Decretele, Regulamentele și Ordonanțele Consiliului Dirigent din Transilvania*. Cluj, 1929 p. 5.

Pe de altă parte, tineretul maghiar și secuiesc se înrolase în armata lui Béla Kun, cu intenția de a invada din nou Transilvania. În aceste condiții, Consiliul Dirigent luase o măsură explicabilă și justificată cerând tuturor funcționarilor implicați în administrarea Transilvaniei un jurământ, în interesul siguranței și ordinii publice. În legătură cu acest mult discutat jurământ, trebuie menționat faptul că imediat după declararea unirii Transilvaniei cu România, propagandiștii de la Budapesta au parcurs întreaga Transilvania dând ordin funcționarilor de origine maghiară să nu își declare loialitatea față de statul român. Cei care mai ezitau încă, erau amenințați cu concedierea, după ce Ardealul urma să fie reocupat de către trupele maghiare. În această situație mulți dintre membrii corpului didactic maghiar nu au depus acest jurământ, fiind lăsați totuși să funcționeze până la sfârșitul anului școlar 1918/1919.

În următorul an școlar, pentru a nu bloca învățământul maghiar, ca urmare a plecării celor care refuzau depunerea amintitului jurământ, autoritățile transilvănene au permis comunităților religioase minoritare de a se ocupa de instruirea elevilor, închiriindu-le chiar localurile școlilor de stat abandonate.

Comunitățile maghiare au abuzat însă de liberalismul Consiliului Dirigent, grăbindu-se să deschidă școli confesionale chiar și în localitățile în care învățătorii maghiari rămăseseră la posturile lor în școlile minoritare întreținute de către stat. Procedând astfel, aceste comunități religioase urmăreau un scop bine definit : blocarea funcționării școlilor minoritare înființate de către statul român, păstrând doar școlile confesionale, *pentru a sustrage educația tinerei generații de sub controlul statului român*.

După semnarea Tratatului de Pace de la Trianon, care fixa definitiv frontierele României, toți funcționarii din Transilvania au fost din nou invitați, prin Jurnalul Consiliului de Miniștri Nr. 1674/27 iunie 1920, să presteze jurământul de fidelitate în decurs de o lună, acordându-li-se un an pentru învățarea limbii române. Trebuie precizat că termenul fixat pentru învățarea limbii române nu a fost respectat, primele examene seri-

oase fiind organizate abia după 15 ani. În urma acestor dispozițiuni, cea mai mare parte dintre învățătorii maghiari s-au conformat noii situații, fiind reprimiți în școlile de stat.

Secretariatul General al Instrucțiunii Publice din Cluj, care a preluat funcția similară a Consiliului Dirigent după ce acesta și-a încetat activitatea în 1920, a dat două Ordonanțe care scoteau în evidență maniera statutului român de tratare a învățământului minoritar din Transilvania.

Ordonanța cu Nr. 19422/1920 hotăra următoarele :

„1 România, considerând instrucțiunea publică drept o problemă de stat, este decisă să vegheze la educația și instrucțiunea primară a cetățenilor săi în limba maternă ;

2 În conformitate cu acest principiu, Ministerul Instrucțiunii Publice, începând cu anul școlar 1919/1920 a deschis în toate școlile de stat, acolo unde confesiunile nu s-au grăbit să-și creeze școli proprii, clase paralele, pentru elevii unguri, germani și ruteni, cu învățători din naționalitatea respectivă, care vor predă în limba maternă a elevilor :

3 Aceste dispozițiuni se vor aplica și în viitor ; se vor numi învățători din naționalitatea elevilor, în număr proporțional cu nevoile fiecărei localități ; se vor tipări cărțile necesare și se va urmări ca elevii să primească instrucțiunea religioasă din partea preoților din confesiunea lor”.

Statul român realiza, astfel, principiul învățământului național pentru toate minoritățile importante în cadrul școlii publice, lucru ce le-a fost refuzat românilor de către statul maghiar. Aceste învățământ urma să fie absolut gratuit.

Începând cu anul școlar 1920/21, învățământul public a fost restabilit peste tot. Ca urmare, prin Ordonanță Nr. 31356/1920 s-a dispus ca localurile închiriate confesiunilor minoritare să fie înapoiate foștilor proprietari. În urma acestei măsuri, un număr de școli confesionale maghiare, care se deschisese la începutul anului școlar, au fost nevoite să-și suspende activitatea din lipsă de spațiu. Dar cea mai mare parte dintre acestea

au continuat să funcționeze în localuri improvizate, improprii pentru desfășurarea învățământului, fără material didactic și, adesea, fără personal calificat, în localități unde funcționau și școli publice cu limba de predare maghiară.

Școlile primare de stat din Transilvania, toate de limbă maghiară până în 1919, s-au transformat, în conformitate cu dispozițiunile Decretului 1 al Consiliului Dirigent, adoptând ca limbă de învățământ româna, maghiara, germana sau slovacă, după limba majorității locuitorilor din comune ; în afara acestor școli au fost create secțiuni speciale pentru minorități.

În câteva regiuni, mai ales în județele Caraș-Severin, Timiș-Torontal, Arad, Bihor, Sălaj, Satu-Mare, școlile primare confesionale din comunele șvabilor și slovacilor s-au adaptat de bună voie principiului stabilit de amintitul Decret. Ca urmare, proporția numerică a școlilor primare s-a modificat în mod radical ; fiecare naționalitate a obținut numărul de școli corespunzătoare cifrei populației respective. *În felul acesta numărul școlilor publice de limbă maghiară s-a diminuat considerabil, în timp ce a crescut numărul școlilor de limbă română, germană, slovacă etc.* Pentru a restabili dreptul fiecărei naționalități la cultura națională, drept totalmente ignorat de către regimul maghiar, Dispozițiile Decretului 1 cu privire la limba de învățământ în școlile publice au fost aplicate și în instituțiile de învățământ secundar.

Aplicarea Decretului s-a făcut în etape ; în anul școlar 1918/19 limba maghiară a rămas limbă de învățământ în toate școlile. În anul școlar următor, limba română a fost introdusă în 12 licee clasice și reale și în 2 școli superioare de fete, la Caransebeș, Lugoj, Făgăraș, Deva, Baia-Mare, Sibiu, Turda, Dumbrăveni, Brașov ; Oradea și Cluj, adică în județele cu o foarte mare majoritate românească. Limba maghiară și cea germană au rămas în continuare limbi de învățământ în toate școlile secundare confesionale.

Consiliul Dirigent al Transilvaniei, iar mai târziu guvernele României unificate, au menținut între 1919 și 1924 numeroase școli de limbă maghiară cât și secțiunile paralele minoritare de pe lângă șco-

lile publice românești chiar și în județele unde ungurii erau în minoritate și nu dispunau de școli confesionale de limbă maghiară, pentru ca elevii care își începuseră studiile în maghiară, înainte sau în timpul primului război mondial, să le poată continua și desăvârși în aceeași limbă.

Ca urmare a principiilor enunțate mai înainte, în anul 1922, situația în învățământului primar minoritar, de stat și confesional se prezenta în felul următor (vezi și Anexa V) :

1 Pe când sub stăpânirea maghiară statul nu întreținea nici o școală cu altă limbă de predare decât cea maghiară, Statul român a înființat școli și secțiuni minoritare, pe cheltuiala sa, pentru toate minoritățile naționale. Consiliul Dirigent a înființat 600 de școli și secțiuni maghiare, 89 germane și 73 în alte limbi (sârbă, ruteană, slovacă etc.)

2 Sub administrația Consiliului Dirigent numărul școlilor confesionale minoritare a crescut în mod considerabil : dacă sub regimul maghiar funcționau 322 școli primare reformate cu limba de predare maghiară, imediat după Unire s-au mai deschis încă 319, total 641 ; numărul școlilor unitariene maghiare a crescut de la 26 la 49 ;

3 Statul român a avut meritul de a fi trezit la conștiința națională celelalte naționalități conlocuitoare, îndeosebi pe șvabii din Banat Crișana și Maramureș.¹³

Referindu-se la cuvintele rostite de Valeriu Braniște care declara că „Noi nu vrem să-i românizăm pe șvabi, ci vrem să-i germanizăm“, frază care cuprinde extraordinar de sintetic principiul întregii politici minoritare românești, Francisc Kräutzer, unul dintre reprezentanții germanilor din Banat, afirma următoarele :

„Ca prin farmec, în timpul libertății revoluționare din 1918, limba maternă fu reîntronată în școli, conștiința națională înăbușită cuprinse sufețele cu putere elementară“.¹⁴

¹³ Alexandru Pteancu, *Învățământul particular și minoritar din Transilvania, în Transilvania, Banatul, Crișana și Maramureșul*, București, 1929, p. 1107.

¹⁴ Francisc Kräuter, *Germanii din Banat, în Transilvania, Banatul, Crișana și Maramureșul*, București, 1929, p. 646

Un alt document relevant în ceea ce privește situația învățământului minoritar din regiunile amintite îl constituie articolul intitulat „Șvabii din Sătmar“ apărut la 5 ianuarie 1935, în ziarul berlinez „Deutsche Allgemeine Zeitung“, sub semnătura lui Lutz Korodi, fost secretar general în Consiliul Dirigent.

„În această regiune învățământul se afla, în mare parte, sub influența clerului ; ori clerul nu putea fi câștigat de partea unei renașteri germane. Ca urmare a educației sale el se găsea înfeudat tradiției ungurești, atât în ceea ce privește viața națională cât și cea spirituală... Doar puterea politică avea posibilitatea de a interveni decisiv, deoarece ea singură dispunea de mijloace coercitive.

La începutul anului școlar 1934—1935, școlile primare din 12 comune șvăbești, în care copiii erau instruiți aproape exclusiv în limba maghiară, au fost închise printr-un ordin ministerial. După convorbiri prealabile între Dr. Angelescu, ministrul Instrucțiunii publice, și reprezentanții Episcopiei romano-catolice, ai Partidului maghiar și ai Partidului german, a fost dat ordinul ca limba germană să fie imediat introdusă ca limbă de învățământ în toate clasele școlilor din 8 comune și în 4 alte comune începând doar cu clasele primare, apoi progresiv și în celelalte clase. Până atunci limba germană trebuia să fie predată câte 5 ore pe săptămână în toate clasele, lucru ce nu s-a întâmplat niciodată, ea nefiind introdusă ca limbă de învățământ...

Exact în momentul când situația devenea defavorabilă minorităților germane din toate statele europene, acest caz simptomatic și, dacă pot astfel să mă exprim, soluția sa de o corectitudine atât de frapantă, chiar considerând lucrurile dintr-un punct de vedere general, este de o mare importanță pentru germanismul din străinătate și chiar pentru întreg complexul european al problemelor minoritare“.

Afirmațiile cuprinse în articolul amintit exprimă o situație reală de necontestat, așa după cum reiasă și din studiarea diagramelor referitoare la situația numerică a școlilor primare și secundare de limba germană, din anii școlari 1918/1919 și 1931/1932, în Banat și Crișana:

1. Școli primare :

Banat — 3 școli și 6 secții
Crișana — 4 școli și 1 secție

2. Școli secundare :

Anul școlar 1931—1932

1. Școli primare :

Banat — 104 școli și 60 secții
Crișana — 12 școli și 11 secții

2. Școli secundare :

Banat — 15 școli
Crișana — 1 școală și 3 secții

Prin urmare, numărul unităților școlare crescuse de la 14 la 196, cu un raport de peste 1 : 13. Dintre cele 196 instituții școlare șvăbești existente în 1932, 124 unități (63%) erau întreținute de către stat și 72 (37%) erau confesionale.¹⁵

După cum era de așteptat, conducătorii minorității maghiare din Transilvania au sabotat eforturile statului român de restabilire a proprietăților legitime, cu toate că măsurile luate prin Decretul nr. 1 nu făceau altceva decât să aplice dispozițiile legii maghiare din 1868 asupra egalității în drepturi a minorităților. Nepuținând împiedica această aplicare, s-au folosit toate mijloacele pentru a contracara măsurile de justiție luate de guvernul român, pentru a-i împiedica pe elevii maghiari să frecventeze învățământul de stat, chiar dacă acesta se făcea în limba maghiară. Astfel s-au creat școli primare și secundare confesionale chiar în localitățile unde funcționau școli publice sau secții de limbă maghiară.

Un caz simptomatic este cel al județului Făgăraș unde românii reprezentau 84436 locuitori, iar ungurii și evreii împreună 6466. Comunitatea calvină, care nu număra decât 2441 credincioși a deschis, în 1919 un liceu maghiar de 8 clase alături de liceul de stat în care învățământul se făcea și în limba maghiară. Acest liceu a funcționat aproape tot timpul doar cu 20—30 elevi.

¹⁵ Sabin Fvutian, *Aspecte de politică școlară în Banat și Crișana*, în *Revista Institutului Social Banat-Crișana*, 1933, nr. 2—5, p. 12.

Guvernele românești nu au putut rămâne indiferente față de această situație anormală. Statul român a intervenit cerând comunităților minoritare să ia măsurile necesare pentru buna funcționare a școlilor nou înființate. Cele care au îndeplinit condițiile și s-au dovedit viabile au continuat să funcționeze ; celelalte care duceau lipsă de elevi, de profesori și de bază materială au fost nevoite să-și închidă porțile.

În perioada 1924—1940, regimul juridic internațional care a stat la baza organizării învățământului minoritar din România l-a constituit *Tratatul pentru protecția minorităților* încheiat în 9 decembrie 1919 între România și Principalele Puteri Aliate și Asociate, respectiv articolul 9 din acest Tratat :

„Supușii români aparținând minorităților de religie sau de limbă, se vor bucura de același tratament și de aceleași garanții de drept și de fapt ca și ceilalți supuși români. Vor avea mai ales drept egal de a înființa, de a conduce și a controla pe proprie cheltuială instituții de binefacere, religioase sau sociale, școli și alte stabilimente de educație, cu dreptul de a întrebuița în mod liber limba lor în ele și de a-și exercita liber religia“. Iar articolul 10 completa cu următoarele :

„În materie de învățământ public, guvernul român va acorda în orașele și județele unde locuiește o proporție considerabilă de supuși de altă limbă decât limba română, înlesniri potrivite pentru a asigura ca în școlile primare instruirea să fie dată în limba lor proprie copiilor acestor supuși români. Această stipulațiune nu va împiedica guvernul român de a face obligatoriu învățământul limbii române în zisele școli.“

În orașele și județele unde locuiește o proporție considerabilă de supuși români, care aparțin minorităților etnice de religie sau de limbă, se va asigura acestor minorități o parte echitabilă la folosirea sumelor ce ar putea fi atribuite din fondurile publice prin bugetul statului, bugetele municipale sau altele, pentru scopuri de educație sau de caritate“.

Angajamentul luat prin art. 9 din *Tratatul minorităților* s-a regăsit în *Legea învățământului particular* promulga-

tă prin Monitorul Oficial din 27 decembrie 1925. Această lege, care poate fi socotită drept un cod cultural al minorităților deoarece reglementa în chip amănunțit dreptul acestora de a-și organiza învățământul (în grădinițe, școli primare și școli secundare, teoretice și practice) dispunea :

Articolele 5 și 7 prevedeau dreptul de a înființa, întreține și controla școli particulare.

Articolul 35 prevedea ca limba de predare în școlile particulare să fie limba maternă a elevilor.

Articolele 24, 26 și 27 prevedeau redactarea tuturor actelor și în limba de predare a școlii, alături de cea română.

Articolul 59 — Limba română, istoria și geografia României să fie predate în limba română începând numai cu clasa a III-a primară.

Articolul 62 — Școlile particulare puteau dobândi dreptul de publicitate în condiții destul de ușoare putând fi astfel asimilate cu școlile de stat.

Legea învățământului particular cât și cea a bacalaureatului au fost instituite ca o cerință a intereselor generale ale statului. Dar, deoarece prin ele se schimbau multe din dispozițiile legilor ungu-rești ; la care minoritarii maghiari din Transilvania țineau atât de mult, promulgarea și aplicarea lor au stârnit nemulțumiri în rândul acestora. Episcopii minoritari Gustáv Mailath (romano-catolic), Iosif Ferencz (unitarian) și Károly Nagy (reformist) au înaintat, la 15 septembrie 1925, o plângere Consiliului Ligii Națiunilor din Geneva, protestând împotriva proiectului de lege, arătând toate nemulțumirile pe care le aveau minoritarii unguri față de Ministerul Instrucțiunii publice din cauza tratamentului care li s-a aplicat. În fața Comisiei delegate de Liga Națiunilor, apărarea intereselor țării a fost susținută de ministrul plenipotențiar Nicolae Petrescu-Comnen și de Alexandru Ptencu. În urma dezbaterilor care au avut loc în luna decembrie 1925 și în baza argumentelor temeinice cuprinse în răspunsul înaintat de guvern, Consiliul Ligii Națiunilor a respins petiția reclamanților, constatând că Legea învățământului particular precum și tratamentul aplicat minorităților este în concordanță,

în unele privințe chiar mai liberal decât se prevăzuse în Tratatul minorităților.

Așa cum arăta și articolul din ziarul berlinez înainte citat, în primii ani de aplicare a acestei legi, articolul 35 a fost de-a dreptul ignorat. Existau încă regiuni întregi în care elevii șvabi sau slovaci erau instruiți în școli confesionale în spiritul limbii și culturii maghiare, continuându-se astfel procesul de maghiarizare. Acesta era cazul școlilor primare romano-catolice din județul Bihor. Sălaj, Satu Mare, Maramureș, Alba-Iulia și Miercurea Ciuc. La școala normală din Miercurea Ciuc, de exemplu, erau aduși copii din Moldova și din ținuturile locuite de șvabi în vederea maghiarizării acestora.

Din rapoartele întocmite de reprezentanții Ministerului Instrucțiunii Publice în urma inspecțiilor făcute în școlile minoritare maghiare reiasă că progresul care trebuia să se înregistreze în activitatea școlară lăsa mult de dorit. Acest lucru se explică și prin faptul că, numărul elevilor fiind peste tot în scădere, s-a manifestat o nepermisă indulgență față de cei înscriși. Această situație a ieșit și mai mult în evidență în cazul examinării elevilor de către comisiile de stat când numărul celor promovați a fost în proporție de 25—30%. Din această cauză, examenul de bacalaureat dat în baza legii din 1925, a constituit un punct de permanență plângere a minorităților. Un număr considerabil de elevi maghiari ai acestor școli nici nu se supuneau acestui examen, preferând să-l susțină în Ungaria.

În baza acestor dispoziții legale au funcționat în Transilvania următoarele școli primare și secundare, create, conduse și controlate de către comunitățile religioase și asociațiile culturale, cu o limbă de învățământ minoritară :

1. Școli primare ¹⁶

Limba de învățământ	Număr școli	Număr inv.	Număr elevi
Maghiară	783	1426	70339
Germană	345	924	44265
Sârbă	42	61	3392
Crașovană	5	5	552
Poloneză	1	2	121
Slovacă	1	3	176
Cehă	1	1	29
Ruteană (ucraineană)	1	1	44

2. Școli secundare

a) De limbă maghiară.

Natura școlilor	Număr școli	Număr clase	Număr prof.	Număr elevi
Licee	17	144	324	3978
Gimnazii	22	82	197	2638
Școli normale	7	34	110	795
Școli comerciale	4	16	51	210
TOTAL	50	270	682	8621

b) De limbă germană

Natura școlilor	Număr școli	Număr clase	Număr prof.	Număr elevi
Licee	7	60	120	2117
Gimnazii	18	76	178	2469
Școli normale	5	15	73	256
Școli comerciale	1	4	9	40
TOTAL	31	155	380	4882

Textul articolului 10 din Tratatul minorităților s-a regăsit în *Legea pentru învățământul primar și normal al statului* din 1924 în :

Art. 7 — „Învățământul primar în școlile statului se predă în limba română. În comunele cu populație de altă limbă decât cea română, Ministerul Instrucțiunii Publice va înființa școli primare cu limba de predare a populației respective, în aceeași proporție ca și în comunele românești. În aceste școli studiul limbii române va fi însă obligatoriu în numărul de ore stabilit prin regulament“.

Art. 161 — „În centrele cu populație de altă limbă decât cea română, în care comunele întrețin, potrivit aliniatelor de mai sus, școli primare cu limbă de predare română, statul va contribui într-o măsură echitabilă la întreținerea școlilor primare minoritare particulare cu drept de publicitate“.

Art. 201 — „În școlile normale, în care vor fi elevi ai unei minorități

în proporție de cel puțin 20% se va preda pentru aceștia, în mod obligatoriu, și limba lor maternă, în așa fel încât să poată preda în această limbă ; de asemenea și religia¹⁷“.

Cu toate că nu a fost obligat prin Tratatul adițional din 1919, guvernul român a acordat o seamă de facilități elevilor minoritari din învățământul secundar. O dispoziție cuprinsă în art. 11 al *Legii învățământului secundar* din 1928, spune că : „În regiunile în care populația minoritară este predominantă pot fi înființate, în condițiile prevăzute de art. 7 și 8, pe lângă liceele de stat, secții unde învățământul se va face în limba minorității respective. Nu vor fi admiși în aceste secții decât elevi de aceeași naționalitate, având această limbă de învățământ ca limbă maternă¹⁸“.

În virtutea dispozițiilor acestor legi asupra învățământului primar și secundar, statul român întreține în Transilvania, în 1933/34 următoarele școli de limbă minoritară :

1 Școli primare :

a) De limbă maghiară : 210 școli și 232 secții ; total 442 cu 653 învățători

b) De limbă germană : 54 școli și 75 secții ; total 129 cu 191 învățători

c) De limbă cehă și slovacă : 9 secțiuni cu 9 învățători.

2 Școli secundare

a) De limbă maghiară : 7 școli și secții secundare (gimnazii, licee și școli comerciale) ; câte o catedră de limbă maghiară pe lângă 8 școli secundare de stat.

b) De limbă germană : 6 școli și secții (gimnazii, licee și școli comerciale)¹⁹.

În ceea ce privește subvențiile pentru școlile primare confesionale, *Legea Organizării Ministerului Instrucțiunii Publice*

¹⁶ Aug. Caliani, *L'enseignement minoritaire en Transylvanie (II)*, în *Revue de Transylvanie*, t. I, nr. 3, 1934, p. 302.

¹⁷ M. O., nr. 101/26 iulie 1924.

¹⁸ M. O., nr. 105/15 mai 1928.

¹⁹ Aug. Caliani, *op. cit.*, p. 303 sqq.

și al *Cultelor* prevedea (art. 186, parag. 4) ca o cotă de 14% din veniturile comunelor să fie afectată școlilor, care trebuia împărțită între toate școlile primare din localitatea respectivă.

În ciuda evidentului progres înregistrat de învățământul minoritar din Transilvania în perioada interbelică, propaganda revizionistă maghiară a intoxicat străinătatea cu afirmații ce nu corespundeau adevărului conform cărora statul român a redus nu numai numărul școlilor publice de limbă minoritară, dar chiar și al școlilor confesionale de limbă maghiară în raport cu numărul existent înainte de anul 1918.

Dar, cu toată reducerea suferită de acestea ca urmare a schimbării de învățământ cât și a închiderii unora dintre ele din cauza condițiilor improprii de funcționare, aspect de care am amintit deja, dacă comparăm situația din 1914 cu cea din 1933 vom observa că numărul școlilor primare confesionale a crescut :

Școli primare de limbă maghiară

Confesiunea	I 1914	II Reducerea datorată schimbării limbii	III 1933
Catolică	317	317—46=271	305
Evanghelică-ref.	294	294—3=291	459
Unitariană	25	—	36
Evanghelică-lut.	8	8—4=4	4
TOTAL	644	644—55=291	804

Atitudinea maghiarilor era cu atât mai lipsită de corectitudine dacă avem în vedere că un număr de 50 de școli confesionale maghiare nu aveau nici măcar numărul de 270 de elevi cerut de lege pentru a se putea înființa o școală. Printre aceste școli se numărau : liceele calvine din Zalău (128 elevi) și Satu Mare (218 elevi) ; liceele catolice din Arad (193 elevi), Miercurea Ciuc (208 elevi) și Odorhei (193 elevi) ; liceul unitarian din Crisur (148 elevi) etc.

În rezumat putem constata că învățământul maghiar din Transilvania era deservit de 783 școli primare confesionale și 422 școli sau secțiuni maghiare de stat,

în total 1225 unități școlare ; pentru învățământul secundar, minoritatea maghiară dispunea de 50 de instituții confesionale și 7 instituții maghiare de stat, în total 57.

Învățământul german dispunea de 345 școli primare confesionale și 129 școli sau secțiuni de stat, în total 37.

Celelalte minorități mai puțin importante ca număr (sârbi, slovaci, cehi, crașovani) au beneficiat, de asemenea, de școli întreținute fie de stat, fie de ei înșiși.

În concluzie putem spune că românii se pot mândri oricând și oriunde cu opera culturală săvârșită în Transilvania în cei 21 de ani de suveranitate românească, de la Marea Unire până la Diktatul de la Viena. La toate nivelele de învățământ se pot constata rezultate satisfăcătoare, de multe ori chiar strălucite.

Liberalismul politicii minoritare românești a fost sesizat de către majoritatea statelor europene care aveau conaționali răspândiți în fostul spațiu al Imperiului austro-ungar. Una dintre cele mai grăitoare mărturii este și aceea făcută de Otto Albrecht Isbert, docent la Școala superioară de politică din Berlin, în paginile revistei „Deutsches Grenzland“. După ce afirma că psihologia maghiarizării nu luase sfârșit nici după 1919, continuând să subrezească blocul german din Ungaria cât și restul de populație slovacă și românească, autorul acestei afirmații era de părere că, dacă această tendință de maghiarizare nu înceta, trebuia organizat un schimb de populație pentru a instala minoritățile din Ungaria în celelalte state successorale, în locul elementului maghiar, existent acolo.

„Românii vor fi în mod sigur dispuși — afirma politologul german — să-i schimbe pe secuii sau pe ungurii din Banat și din celelalte regiuni de la frontieră cu germanii din Ungaria. S-ar obține astfel o destindere considerabilă în bazinul dunărean, s-ar reduce neliniștea în ceea ce privește ungurii din afara frontierelor Ungariei și s-ar asigura viitorul poporului maghiar într-un stat național compact²¹.

²⁰ *Idem*, p. 306.

²¹ *Idem*, p. 307.

Înfloritoare stare a învățământului minoritar din Transilvania se găsește public confirmată de către Monseniorul Sándor Makkay, fost episcop ungar al Transilvaniei, care afirma în cadrul unui interviu acordat ziarului budapestan „Uj Magyarország”, în iulie 1936, că : „Situația de azi a Bisericii reformate este incomparabil superioară aceleia de dinainte cu 10 ani” (se referea, bineînțeles, la școlile destinate formării clerului minoritar).

Învățământul transilvănean dintre cele două războaie mondiale, a restabilit națiunea română, care constituia majoritatea, în dreptul său natural de a se instrui în propria sa limbă, fără a refuza însă celorlalte naționalități, care coabitau cu ea, același drept egal la învățământ și la cultură. Această afirmație devine și mai evidentă făcând o analiză, chiar și sumară, a învățământului minoritar din veșnic nemulțumita Ungarie.

Regimul juridic de drept public internațional care trebuia să asigure protecția minorităților etnice din Ungaria îl constituia Tratatul de la Trianon. Prin art. 58 al acestuia „Supușii maghiari aparținând unei minorități de rasă, de religie sau de limbă se vor bucura de același tratament și de aceleași garanții de drept și de fapt ca și ceilalți cetățeni maghiari. Ei vor avea un drept egal de a înființa, de a conduce și a controla, pe cheltuiala lor, instituții de binefacere, religioase sau sociale, școli și alte instituții de educație, cu dreptul de a se folosi de propria limbă și de a-și exersa liber religia”, iar art. 59 adăuga că : „În materie de drept public, guvernul ungar va acorda, în orașele și județele unde locuiește o proporție considerabilă de resortisanți unguri de limbă ne-maghiară facilități destinate să asigure în școlile primare, copiilor acestor resortisanți unguri, instrucție în limba lor proprie. Această stipulație nu va împiedica însă guvernul maghiar de a face obligatoriu învățământul de limbă maghiară în anumite școli”.

Articolele 58 și 59 din Tratatul de la Trianon s-au regăsit în dreptul public intern ungar într-o serie de decrete, legi și ordonanțe rămase literă moartă pe tot parcursul perioadei interbelice.

Decretul nr. 4044 M.R. emis la 21 august 1919 de către guvernul condus de István Friedrich stipula :

Art. 12 — „Administrațiile ecleslastice, comunitățile religioase și parohiile pot decide în mod liber limba oficială a bisericii lor, limba de învățământ din școlile lor de care se vor putea servi în raporturile cu administrația de stat”.

Art. 13 — „Trebuie avut grijă ca cetățenii statului aparținând minorităților naționale și care trăiesc în unități compacte considerabile pe teritoriul statului, să aibă posibilitatea ca în instituțiile de învățământ ale statului, copiii lor să fie instruiți în limba lor maternă, până la nivelul învățământului superior”.

Art. 14 — „Municipalitățile, comunele, bisericile, parohiile sau particularii aparținând unei minorități naționale oarecare pot să înființeze prin propriile lor mijloace sau în asociație, școli primare, secundare și superioare”.

Instituțiile de învățământ precum și celelalte școli înființate în acest fel se vor bucura de aceleași drepturi ca și celelalte școli și instituții. Fondatorii sunt cei care determină limba care se va folosi²².

Acest decret a fost pus în aplicare prin Regulamentul Ministerului ungar al Instrucțiunii Publice și al Cultelor nr. 209494/1919 cât și prin Regulamentul nr. 1262/1920 al Ministerului ungar al Justiției.

În anul 1923. Decretul nr. 4820 al Ministerului ungar al Instrucțiunii Publice și al Cultelor a adus o nouă reglementare iuridică a învățământului minoritar din Ungaria consacrand trei tipuri de școli minoritare deosebite :

— tipul A — cu limba de predare maternă

— tipul B — cu limba de predare mixtă (50⁰/₀ în limba maghiară și 50⁰/₀ în limba minorității)

— tipul C — cu limba de predare maghiară, limba minorității figurând doar ca obiect de predare.

Cel mai răspândit tip de școală a fost tipul C în care totul se predă în limba maghiară, limba maternă constituind doar o materie de studiu secundară. În această categorie intrau și școlile confesionale

²² *Budapesti Közlöny*, 19 noiembrie 1919.

românești din Ungaria. Învățătorii care predau în aceste școli, inclusiv limba română, erau în marea lor majoritate de naționalitate maghiară, nestăpânind suficient limba minorității pe care trebuiau să o predea. Cele mai multe școli de tipul B se găseau în regiunile nemaghiare; doar germanii posedau în mod special asemenea școli, în timp ce slovacii și românii erau nevoiți să frecventeze școli pur maghiare.

Dar cu toate acestea, situația minorității germane din Ungaria, cea mai puternică din punctul de vedere al numărului (circa 600 000 locuitori) nu era de invidiat. Din interpelarea profesorului Iacob Bleyer, liderul minorității șvăbești din Ungaria, ținută la 10 mai 1933 în Parlamentul maghiar se desprind următoarele constatări:

— din cele 463 de școli primare din satele șvăbești, 40 (10,6%) au aparținut tipului A; 98 (21,2%) au aparținut tipului B, iar 310 (68,2%) tipului C.

— limba maternă a șvabilor a fost eliminată — cu mici excepții de-a lungul frontierei austriece, — atât din grădinițele de copii cât și din cursurile complementare. Și ce este mai dureros — exclama Bleyer — în multe școli catolice nici măcar religia nu era predată în limba germană. În aceeași ordine de idei, preotul I. Huber denunța prin revista „Auslandsdeutsche“ faptul că în Ungaria, copiii germani nu știau nici măcar *Tatăl Nostru* și *Crezul*.

— deși germanilor li s-au promis școli secundare și medii, precum și o școală normală, adevărul era — continua Jacob Bleyer — că minoritatea germană nu dispunea de nici o școală secundară sau medie și de nici o școală normală.

— urmarea acestui sistem pedagogic a fost că aproape 70% din populația rurală abia știa să scrie și să citească în limba maternă, iar elevii școlilor secundare și medii nu erau în stare să scrie măcar o epistolă în limba germană;

— deși conform statisticilor oficiale maghiare, în Ungaria fuseseră înregistrați 478 000 de germani: „De neînțeles — spunea Bleyer — unde au dispărut cei 73 000 de germani care figurau în recensământul din 1920, când numărul germanilor era indicat la 551 000 de suflete. Și unde au dispărut cele 40 000 de suflete,

suscreșcență naturală în decurs de 10 ani, adică până la recensământul din 1930”²³.

Marea enigmă a lui Jacob Bleyer a fost elucidată de însuși contele Stefan Bethlen. Protestând împotriva sugestiei lansate de la Berlin ca elementul șvălesc din Ungaria să se organizeze într-un partid minoritar, separându-se astfel din punct de vedere politic de poporul maghiar, acesta preconiza o colaborare armonioasă între cele două popoare constatănd că: „Este o miopie din partea acestor cercuri care prin toate mijloacele pun toate pietrele în mișcare pentru a împiedica învățământul în limba maternă în școlile primare șvăbești. Și trebuie să constat cu regret — afirma ipocrit Stefan Bethlen — că, îndeosebi intelectualitatea din provincie, preoții, învățătorii, notarii și o parte a conducătorilor județeni sunt de părere că săvârșesc un act patriotic dacă împiedică aplicarea limbii materne în învățământul primar, ori la șezători culturale și consfătuiri bisericești declarându-i pe toți de pangermani, pe cei care frecventează instituții culturale germane ori se abonează la ziare nemțești“. Această afirmație făcută în ziarul „Magyar Szemle“ din Budapesta, în iunie 1933, scoate, cum nu se poate mai bine, în evidență acea psihoză a maghiarizării de care vorbea Otto Albrecht Isbert.

Referitor la ideea enunțată mai sus, Baldur von Schirach, șeful tineretului național-socialist din Germania, afirma într-un articol simbolic, intitulat *Nein, Nein, Niemals* (parafrazând lucrarea maghiară intitulată „Nem, Nem, Soha“), publicat în revista germană „Wille und Macht“, în 1937, că: „Germania nu va ierta niciodată deznăționalizarea celor 600 000 de nemți din Ungaria. Ungurii pretind drepturi pentru minoritatea maghiară din statele succesoare, iar la ei acasă, mențin opresiunea cea mai feroce și cea mai șovină față de minorități(...) Ungaria aluneacă astfel pe panta celei mai sângeroase opresiuni, într-o vreme când situația elementului maghiar din statele succesoare este incomparabil înfloritoare“.

Referitor la minoritatea slovacă din Ungaria, revista austriacă „Nation und Staat“ scria că din cei 10 183 elevi slovaci câți fuseseră înregistrați în anul 1935,

²³ *Nation und Staat*, Viena, iunie 1933.

8168 erau obligați să frecventeze școlile primare ale statului, toate de limbă maghiară.

Și mai dezastruoasă dintre toate era situația minorității românești din Ungaria. Dispozițiile liberale enunțate pe hârtie de către legislatorii maghiari nu numai că nu au fost puse în aplicare de către organele de stat, dar s-a interzis chiar și divulgarea acestora în comunele cu populație minoritară. Orice tentativă de a lămuri populația maghiară asupra drepturilor sale a fost sever reprimată.

Majoritatea fostelor școli confesionale românești care, conform Tratatului de la Trianon (art. 54—60) nu puteau fi desființate, au fost înlocuite cu școli maghiare în care se preda în limba statului toate obiectele de învățământ, excepție făcând instruirea religioasă care se făcea în limba română de către cei câțiva preoți români care nu părăsiseră Ungaria.

Astfel, dacă în 1919, românii ortodocși din Ungaria dispuneau de 21 de școli confesionale, în 1935 nu mai rămăseseră decât 5, dintre care în una se făcea un învățământ maghiar în toată regula, ignorându-se completamente limba română. Românii greco-catolici dispuneau înainte de Trianon de 17 școli confesionale cu 20 de învățători români. Imediat după Tratatul de la Trianon, toate aceste școli au fost maghiarizate fiind cunoscute sub numele de „Görög Katholikus magyar felekezeti iskolak” (Școli confesionale greco-catolice maghiare²⁴). Elevii români care frecventau aceste școli, începând cu vârsta de 7 ani erau înscrși în organizația paramilitară „Levente” unde erau obligați, ca, pe lângă instrucția militară, să învețe cântece iredentiste maghiare. Și ca o culme a ironiei, autoritățile maghiare au obligat parohiile românești să-i întrețină, din propriile lor venituri, pe învățătorii maghiari²⁴.

István Nagy, tratând situația învățământului minoritar din Ungaria interbelică trăgea următoarele concluzii :

„Trebuie să constatăm cu regret că în patria noastră (Ungaria — n.a.), cel mai mare număr de analfabeți se găsește

în rândul românilor, față de aceștia doar situația rutenilor fiind mai defavorabilă. Una din cauzele acestei triste stări de lucruri, după opinia mea, este faptul că pe terenul instrucțiunii școlare, românii rămân intenționat străini față de școlile de stat (în care învățământul se făcea numai în limba maghiară — n.a.) și față de celelalte școli confesionale pe care le evită”.²⁵

Constatările lui I. Nagy erau adevărate, doar concluziile erau deliberat false ! După cum am mai arătat, din 37 școli confesionale (20 ortodoxe și 17 greco-catolice) doar în 4 dintre ele se mai învăța în limba română. În timp ce în 33 învățământul românesc a fost sugrumat în întregime. După ce acestea au fost închise și înlocuite cu școli maghiare (în 1937), românii au preferat ignoranța în locul frecventării școlilor oficiale maghiare unde erau amenințați cu pierderea naționalității, a limbii și a credinței. Prin urmare în această perioadă doar 46 sau 47% dintre români știau să scrie și să citească.

Același autor găsea o explicație, „cu totul originală” când se referea la numărul redus al elevilor români din școlile maghiare : „Cauza reducerii cifre statistice a elevilor români din școlile secundare cât și din școlile superioare se explică prin fenomenul devenit public prin care tinerii minoritari, având ocazia de a cunoaște în cursul anilor de studii valoarea mai înaltă a culturii și istoriei maghiare cât și originea familiilor lor... de aici înainte acești tineri încep să recunoască cu dragoste limba maghiară drept limbă maternă pentru a da prin aceasta, un fundament credinței lor naționale față de păământul și statul în cadrele căruia, în definitiv, poporul lor luptând și suferind de-a lungul secolelor alături de noi, s-a confundat cu maghiarul făuritor de stat”.

Prin aceste „judecăți de valoare” István Nagy recunoaște implicit maghiarizarea prin școală a tineretului minoritar, dar el pune acest fenomen pe seama voluntarismului. Că situația nu se prezenta întocmai, dovadă stă conferința ținută de de István Somody în fața Comisiei de învățământ a corpului pedagogic intitulată

²⁴ Petre Petrinca, *La situation des écoles confessionnelles de la minorité roumaine de Hongrie après le Traité de Trianon*, în *Revue de Transylvanie*, t. II. nr. 3, 1936, pp. 362—363.

²⁵ Ivan de Nagy, *Românii din Ungaria în Vocea minorităților*, Lugoj, 1927, nr. 10.

Asupra metodelor de popularizare a acțiunii de maghiarizare printre elevi. Dacă așa au stat lucrurile, atunci în nici un fel nu se poate aprecia ca voluntară maghiarizarea tineretului școlar efectuată sub presiunea corpului didactic maghiar.

Un alt mare neadevăr răspândit de propaganda maghiară în străinătate a fost cel conform căruia școlile confesionale românești din Ungaria au fost închise sau înlocuite cu școli maghiare de stat din cauza lipsei învățătorilor români care, conform acestor afirmații, s-ar fi refugiat în România, în speranța unei situații mai bune. Deși fenomenul nu poate fi negat în totalitate, trebuie spus că acești nenorociți ai soartei au trebuit să se refugieze în România pentru a scăpa de persecuțiile și tratamentul mizerabil la care erau supuși de către autoritățile maghiare. Din mulțimea cazurilor triste de acest gen merită a fi reținut următorul :

„În comuna Sitalău, școala românească a fost închisă. Învățătorul Pellea a protestat împotriva acestui act arbitrar cerând redeschiderea școlii, proprietate, de altfel, a bisericii. Pentru acest fapt, nu au întârziat să apară amenințările la adresa sa, astfel, că el a trebuit să treacă frontiera și să se refugieze în România“. De remarcat că acest fapt se petrecea în anul 1928 și nu imediat după retragerea trupelor române din Ungaria.

„Orice mișcare pentru apărarea drepturilor dezmoșteniților este considerată drept rebeliune. Imediat cum se află că un învățător a vorbit elevilor săi în românește, acesta este arestat și școala închisă.

Sub aceeși teroare trăiesc românii din Leta Mare și Poceiu. La Leta Mare există o școală românească cu patru săli de clasă și patru învățători ; la Poceiu trei învățători. Toți au fost izgoniți din aceste comune, în locul lor fiind instalați învățători maghiari...“²⁶.

În ceea ce privește școlile confesionale românești, ortodoxe și unite, încadrate cu învățători maghiari în lipsa celor români, acestea au continuat să fie considerate școli românești în statisticile maghiare, cu scopul justificării în fața străinătății.

Cruda realitate a regimului minoritar maghiar se desprinde cu și mai multă relevanță din declarația făcută de către Nándor Urmanczy (unul din cei doi frați care au instrumentat masacrul de la Beliș) în oficiosul maghiar „Pesti Hirlap“ din 15 aprilie 1932 :

„Dacă ne vom relua țara, nemaghiarii vor trebui să se reacomodeze stării de lucruri milenare. Și ne punem garanți că se vor acomoda în primele 24 de ore. Nu vom mai cultiva slăbiciunile vechii Ungarii. Vom acorda drepturi naționalităților, dar atâta tot. Slovicii, panslavii, daco-romanii vor trebui să dispară de pe pământul maghiar. Județele furate vor trebui să fie considerate ca pământ unguresc, chiar dacă sunt locuite de slovaci, valahi sau sârbi...“

Unul dintre cei mai activi susținători ai mișcării revizioniste ungare dintre cele două războaie mondiale a fost și publicistul englez C. A. Macartney, o personalitate de altfel cu o reputație incontestabilă în literatura dedicată minorităților etnice ale noii Europe și asupra Ungariei de după Trianon, în special.

În cartea sa intitulată *Ungaria și succesorii săi (Hungary and Her Successors*, London, 1937) având ca obiect de studiu Tratatul de la Trianon și consecințele sale, urmărind metodic programul călătoriei sale prin țările succesoriale, C. A. Macartney redă în linii generale și situația minorităților din Transilvania (pp. 291—330) ; mai întâi condițiile politice care le-au fost asigurate și raporturile acestora cu organele administrative românești, apoi probleme culturale și religioase, îndeosebi situația școlilor confesionale minoritare, iar la sfârșit un tablou al situației lor economice și al structurii lor sociale. Referindu-se la învățământul minoritar din România, autorul aprecia, la pagina 309, că statul român a admis de bună voie sistemul școlilor confesionale, l-a extins ca o regulă generală în teritoriile „anexate“ și le-a acordat libertăți relativ numeroase. În ceea ce privește instrucțiunea publică, minimul impus de limbă română — afirma Macartney — este cu mult mai rezonabil și mult inferior față de ceea ce legile Apponyi din 1907 impuneau în Ungaria pentru limba maghiară.

²⁶ *Cuvântul liber*, 30 martie 1930.

ȘCOLILE PRIMARE DIN TRANSILVANIA, DUPĂ LIMBA DE ÎNVĂȚĂMÂNT, ÎN ANUL ȘCOLAR 1879/1880²⁷.

		Numărul școlilor după limba de învățământ												
		Exclusiv							Bilingve					
Nr. crt.	Comitate	Maghiare	Germane	Românești	Slovace	Sârbești	Croate	Rutene	Germano-maghiare	Româno-maghiare	Slovaco-maghiare	Sârbo-maghiare	Croatomaghiare	Rutenomaghiare
A														
Regiuni între Mureș, Tisa și Dunăre														
1	Arad	85	18	208	—	5	—	—	2	—	1	—	—	—
2	Cenad	60	—	9	8	5	—	—	—	—	1	—	—	—
3	Caraș	6	20	224	1	13	8	1	17	10	—	—	—	—
4	Severin	2	3	62	5	2	—	—	13	22	1	—	—	—
5	Timiș	27	—	70	—	25	—	—	104	79	5	27	—	—
6	Torontal	49	83	45	4	83	5	5	34	—	1	—	2	3
7	Total	229	124	618	18	133	13	6	170	111	8	27	2	3
B														
Regiuni limitrofe Ungariei interbelice														
8	Bekeș	135	4	3	32	—	—	—	6	1	16	—	—	—
9	Bihor	229	—	195	—	—	—	—	3	93	6	—	—	2
10	Maramureș	31	—	38	—	—	—	56	3	19	—	—	—	52
11	Szabolcz	259	—	—	—	—	—	—	—	2	10	—	—	—
12	Satu-Mare	244	2	135	—	—	—	—	18	21	—	—	—	3
13	Sălaj	100	—	77	1	—	—	—	4	107	1	—	—	—
14	Ugocsa	45	—	9	—	—	—	11	1	—	—	—	—	27
15	Total	1113	6	467	33	—	—	67	35	243	33	—	—	84
C														
Transilvania propriu-zisă														
16	Alba	65	11	180	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
17	Năsăud	7	35	76	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—
18	Brașov	20	21	28	—	1	—	—	3	—	—	—	—	—
19	Ciuc	82	—	8	—	—	—	—	1	1	—	—	—	—
20	Făgăraș	6	3	96	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—
21	Trei Scaune	146	—	17	—	—	—	—	—	5	—	—	—	—
22	Hunedoara	50	2	250	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—
23	Târnava-Mică	65	32	90	—	—	—	—	1	5	—	—	—	—
24	Cluj	105	7	181	—	—	—	—	6	13	—	—	—	—
25	Mureș	155	6	103	—	—	—	—	1	2	—	—	—	—
26	Târnava-Mare	17	91	119	—	—	—	—	3	4	—	—	—	—
27	Sibiu	5	41	98	—	—	—	—	3	—	—	—	—	—
28	Someș	59	5	280	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
29	Turda	71	1	133	—	—	—	—	—	8	—	—	—	—
30	Odorhei	139	3	6	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
31	Total	992	258	1665	—	1	—	—	21	40	—	—	—	—

²⁷ Augustin Caliani, *op. cit.*, (I), p. 161

ȘCOLILE PRIMARE DIN TRANSILVANIA, DUPĂ LIMBA DE ÎNVĂȚĂMÂNT, ÎN ANUL ȘCOLAR 1913/1914²⁸

		Numărul școlilor după limba de învățământ						
		Exclusiv						
Nr. crt.	COMITATE	Maghiare	Germane	Slovene	Rutene	Românești	Croato-sârbe	Italienne
A								
Regiuni între Mureș, Tisa și Dunăre								
1	Arad	167	—	—	—	148	3	—
2	Cenad	103	—	4	—	7	4	—
3	Caraș-Severin	147	2	—	1	248	8	—
4	Timiș	172	20	1	—	129	47	—
5	Torontal	220	12	4	—	41	78	—
		809	34	9	1	573	140	—
B								
Regiuni limitrofe Ungariei interbelice								
6	Békés	229	1	1	—	3	—	—
7	Bihor	384	—	—	—	164	—	—
8	Maramureș	246	—	—	33	40	—	—
9	Szabolcs	338	—	—	—	—	—	—
10	Satu-Mare	330	—	—	—	96	—	—
11	Sălaj	110	1	—	—	142	—	—
12	Ugocsa	91	—	—	1	7	—	—
		1729	2	1	34	452	—	—
C								
Transilvania propriu-zisă								
13	Alba	71	12	—	—	137	—	—
14	Năsăud	27	30	—	—	66	—	—
15	Brașov	23	18	—	—	25	—	—
16	Cluc	98	—	—	—	9	—	—
17	Făgăraș	18	3	—	—	88	—	—
18	Trei Scaune	130	—	—	—	9	—	—
19	Hunedoara	179	5	—	—	109	—	—
20	Târnava-Mică	52	33	—	—	67	—	—
21	Cluj	137	7	—	—	103	—	—
22	Mureș-Turda	177	5	—	—	74	—	—
23	Târnava-Mare	32	93	—	—	103	—	—
24	Sibiu	16	40	—	—	91	—	—
25	Someș	96	5	—	—	154	—	—
26	Turda	67	—	—	—	105	—	—
27	Odorhei	141	3	—	—	5	—	—
		1264	254	—	—	1155	—	—

²⁸ Ibidem, p. 163.

ȘCOLILE PRIMARE SUB REGIMUL MAGHIAR ÎN 1918 ²⁹.

Nr. crt.	CARACTERUL ȘCOLII	Limba de predare	Număr de școli	Numărul învățătorilor	Numărul elevilor						
					Total	Români	Maghiari	Germani	Evrei	Sârbi	Alții
1	De stat	Magh.	1199	2890	166553	58271	93966	4311	9547	50	408
2	Comunale	Magh.	311	460	30752	22306	388	48	7946	—	64
3	"	Magh. rom.	15	15	630	300	240	67	10	13	—
4	"	Magh. germ.	5	7	280	—	7	270	3	—	—
5	"	Magh. sârbă	13	14	670	—	—	—	—	550	120
6	Ortodoxă-română	Română	1083	1257	84867	84071	669	10	28	46	43
7	Ortodoxă-sârbă	Sârbă	34	43	2251	44	—	—	—	2207	—
8	Greco-catolică	Română	711	703	49193	48817	172	15	189	—	—
9	Greco-catolică ruteană	Magh.	11	8	233	—	—	—	—	—	233
10	Romano-catolică	Magh.	293	574	31797	465	31015	163	137	5	12
11	Romano-catolică	Germană	1	2	80	—	16	57	5	—	2
12	Romano-catolică	Crașovană	7	435	—	—	—	—	—	—	435
13	Reformată	Maghiară	338	529	31508	676	30649	49	73	7	54
14	Unitariană	Maghiară	22	20	1507	13	1494	—	—	—	—
15	Evangelică-luterană	Germană	144	457	31615	6330	2314	28826	140	2	3
16	Israelite	Maghiară	41	58	2254	26	17	—	2211	—	—
17	Mahomedane	Turcă	1	3	24	—	—	—	—	—	24
18	Altă confesiune	Maghiară	3	5	92	40	37	15	—	—	—
19	Societate	Maghiară	16	26	338	73	129	—	55	26	55
20	Private	Maghiară	3	10	380	33	273	—	69	—	5
TOTAL Școli particulare			3052	4198	268456						
TOTAL ȘCOLI			4251	7088	435024	215465	161386	33831	20413	2906	1023

²⁹ Al. Pteancu, *op. cit.*, p. 1108

ȘCOLILE SECUNDARE DUPĂ CARACTER ȘI SUSȚINĂTORI, ÎN 1918 ³⁰.

Felul școlii	Civile				Secundare				Comerciale				Normale			
	Limba				Limba				Limba				Limba			
	R	M	G	Tot.	R	M	G	Tot.	R	M	G	Tot.	R	M	G	Tot.
De stat	—	66	—	66	—	25	—	25	—	12	—	12	—	10	—	10
Comunale societare	—	12	—	12	—	2	—	2	—	9	—	9	—	—	—	—
Ortodoxe române	1	—	—	1	3	—	—	3	1	—	—	—	3	—	—	3
Greco-catolice	2	—	—	2	1	1	—	2	—	—	—	—	—	—	3	3
Evangelice-luterane	—	—	7	7	—	—	9	9	—	—	—	—	5	—	—	5
Romano-catolice	—	25	—	25	—	13	—	13	—	1	—	1	—	11	—	11
Reformate	—	3	—	3	—	9	—	9	—	—	—	—	—	3	—	3
Unitariene	—	—	—	—	—	2	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—
Israelite	—	3	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Fundaționale	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—
Total	3	109	7	119	5	52	9	66	1	22	—	23	8	24	3	35

³⁰ Ibidem, p. 1110.ȘCOLILE PRIMARE DUPĂ NAȚIONALITĂȚI ȘI CONFESIUNI (1922) ³¹.

Nr. crt.	FELUL ȘCOLII	Sub stăpânirea maghiară					După Unire (școli și secții)				
		Românești	Maghiare	Germane	Altele	TOTAL	Românești	Maghiare	Germane	Altele	TOTAL
1	De stat	—	1199	—	—	1199	1020	362	51	55	1688
2	Comunale	96	305	26	80	507	318	98	38	18	412
3	Ortodoxe	1218	—	—	—	1218	1289	—	—	42	1331
4	Greco-catolice	1078	—	—	—	1078	984	—	—	12	936
5	Evangelice-luterane	—	8	261	—	269	—	8	261	—	269
6	Romano-catolice	—	388	—	—	388	—	371	53	—	424
7	Reformate	—	322	—	—	322	—	641	—	—	641
8	Unitariene	—	26	—	—	26	—	49	—	—	49
9	Israelite	—	42	—	—	42	—	—	—	32	32
TOTAL		2392	2290	287	80	5049	3611	1629	403	159	5842

³¹ Ibidem, p. 1113.

SITUAȚIA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI PRIMAR MINORITAR DIN ROMÂNIA ÎN ANUL 1939³².

SITUAȚIA		Maghiare	Germane	Evreiești	Altele	Total	Total
Grădinițe de copii	Școli	23	58	33	22	136	
	Învățători	29	81	49	26	185	
	Elevi	1137	4578	2197	1100	9032	
Școli elementare	Școli	796	479	108	101	1484	
	Învățători	1467	1024	652	302	3435	
	Elevi	57613	43353	17728	14533	135431	
Școli de stat	Învățători/profesori	158	26		72	350	
	Învățători/profesori	258	270		135	663	
	Învățători	12951	13570		6255	32776	
	Școli	977	663	141	195		1976
Total	Elevi	1754	1375	701	463		4293
	Elevi	71723	63703	19925	21888		177239

³² Dr. Alex. Pteancu, *Il problema dell'insegnamento minoritario in Transilvania sotto gli ungheresi e sotto gli romeni*, București, 1940, Anexe.

ANEXA VII

NUMĂRUL ȘCOLILOR MINORITARE DIN TRANSILVANIA ÎN 1939

		Grădinițe de copii					Școli elementare						Licee			Gimnazii			Școli normale			Comerciale			Total general al școlilor secundare		
		Românești	Maghiare	Germane	Ebraice	Altele	Total	Românești	Maghiare	Germane	Sârbești	Ebraice	Altele	Total	Băieți	Fete	Total	Băieți	Fete	Total	Băieți	Fete	Total	Băieți		Fete	Total
Reformate	Maghiare		4				4		481	1				482	6	1	7		5	5	1	1	2	1		1	15
Unitariene									33					33	2		2										2
	Românești		16					277						6	1	7	4	10	14	1	4	5		2	2	28	
Romano-catolice		1					45	6					6	394	1	3	4		2	2							8
	Germane			28					105					1		1	1	8	9	1	1	2	1		1	13	
Evangelice-C.A.	Maghiare			30			30			316			1	322	5	1	6	3	5	8	1	2	3	1		1	18
Evangelice									5																		
Romano-catolice - românești																											
Ortodoxe										53			53														
Israelite					6		6					32	32	2		2	1	2	3				1		1	6	
Private			3			5	8					5			1	1		1	1				1	1	2	4	
Altele												5															
Total școli particulare		1	23	58	6	5	93	6	796	422	53	32	12	1321	23	7	30	9	33	42	4	8	12	5	3	8	92
Școli de stat		807					807	4570						4570	37	17	54	29	19	48	17	9	26	18	6	24	152
Secțiuni de stat								158	126	8		24	316	2		2	4		4			(1)				1	8
Total școli minoritare		1	23	58	6	5	93		954	548	61	32	36	1637	25	7	32	13	33	46	4		13	5	3	9	100
Total general		809	23	58	6	5	900	4576	954	548	61	32	36	6213	62	24	86	42	52	94	21	17	38+(1)	23	9	33	252

PROPORTIA PERSOANELOR DIN TRANSILVANIA
CARE ȘTIAU CITI ȘI SCRIE, ÎN 1910 ȘI 1930 ³⁴.

PROVINȚII ȘI JUDEȚE	1930			1910	Diferența
	Bărbați	Femei	Total		
TOTAL	73,2	61,0	67,0	51,1	15,9
Transilvania	73,8	62,9	68,3	50,5	17,8
Alba	71,1	57,1	64,0	40,8	23,2
Brașov	89,7	84,1	86,9	82,8	4,1
Ciuc	80,4	72,1	76,4	58,9	17,5
Cluj	69,6	59,5	64,5	33,6	28,9
Făgăraș	66,7	72,3	79,5	58,8	20,7
Hunedoara	61,4	42,5	51,6	33,9	17,9
Mureș	74,7	63,9	69,2	51,1	18,1
Năsăud	72,4	61,6	66,9	32,8	14,1
Odorhei	87,6	82,3	85,0	69,1	15,9
Sălaj	76,4	59,4	64,8	41,5	23,3
Sibiu	87,9	82,6	85,2	60,2	15,0
Someș	55,8	41,7	43,8	28,6	20,2
Târnava-Mare	86,5	80,9	83,7	69,1	14,6
Târnava-Mică	74,1	62,8	68,3	49,8	18,5
Trei Scaune	86,4	82,2	84,2	66,9	17,3
Turda	63,8	40,2	56,4	37,1	19,3
Banat	88,1	64,4	72,0	57,9	14,1
Caraș	75,8	53,4	64,2	50,7	13,5
Severin	73,4	50,1	61,6	50,7	10,9
Timiș	85,0	75,3	80,0	34,9	45,1
Crișana-Maramureș	67,8	55,4	61,5	49,4	12,1
Arad	76,5	61,9	69,0	47,0	22,0
Bihor	65,5	54,4	59,9	51,5	8,4
Maramureș	45,1	31,4	38,0	26,8	11,2
Satu-Mare	70,9	60,0	65,4	55,0	10,4

³⁴ Sabin Manuilă, *Aspects démographiques de la Transylvanie*, București 1938, p. 44.

QUELQUES ASPECTS CONCERNANT L'ENSEIGNEMENT MINORITAIRE
DE TRANSYLVANIE ENTRE LES ANNÉE 1918—1940

— Résumé —

Dans cet étude, l'auteur présente quelques aspects réalistes au développement de l'enseignement minoritaire de Transylvanie d'entre les deux guerres mondiales, l'enseignement qui a été qualifié, par la propagande révisionniste hongroise, comme le principal moyen de détruire des minorités ethniques, surtout de la minorité magyare.

Dans l'analyse des buts et des méthodes utilisés, aussi que des résultats obtenus on a été employée la méthode de la comparaison entre le système de l'enseignement hongrois d'entre les années 1868—1918, le système de l'enseignement roumain d'entre les années 1918—1940 et le système de l'enseignement hongrois d'entre les deux guerres mondiales.

L'auteur met l'accent sur l'analyse du régime de droit international représenté par le Traité pour la protection des minorités signé par la Roumanie au 9 décembre 1919, sur la manière de réflexion de celui-ci dans la législation roumaine et aussi sur la modalité de mettre en pratique.

Comme sources de documentation a été employée surtout la littérature de spécialité apparue entre les deux guerres mondiales, en Roumanie et l'étranger, parce que les études relatives à cette question de la vie spirituelle, apparues en Roumanie dans les dernières 50 années, sont, la plupart, incomplets à cause du climat idéologique et politique.

